

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Congressen

Shy alert birds in Terra Incognito

Achtste internationale conferentie over narratieve therapie en *communitywork*, 18 tot 22 juni 2007, Kristiansand, Noorwegen. Voorafgaand aan de conferentie bezocht ik een tweedaagse workshop van het Just Therapy Team uit Nieuw Zeeland.

Just Therapy

Charles Waldegrave en Paul Hirini van het Just Therapy Team uit Nieuw Zeeland openden hun workshop met een traditionele groet. 'Ik groet jullie, onszelf en ons allen, onze voorouderen, en de spirits die ons samenbrachten', sprak Waldegrave, waarna Hirini – 'It takes a long time tot say hello in New Zealand' – de groet herhaalde in het Maori en in het Engels.

Waldegrave vertelde over de geschiedenis van het Familycentre en over de principiële keuzes in de ontwikkeling van het instituut. Zo stelt men het team samen uit medewerkers van de drie belangrijkste bevolkingsgroepen in New Zealand, de Pakeha's (blanken), Maori's en Samoa's. Men ziet probleemgedrag niet louter in de gezinscontext, maar in de bredere context van culturen en de maatschappij. De cultureel antropoloog Paolo Freire inspireerde hen hun methode te baseren op het principe van 'act' en 'reflect'. Het woord 'Just' in 'Just Therapy' staat voor sociale rechtvaardigheid, maar ook voor het relativeren van de betekenis van therapie.

Het instituut wil gezinstherapie, gemeenschapswerk, sociaal onderzoek en onderwijs integreren. Waldegrave pleitte ervoor dat gezondheidszorgwerkers hun observaties publiek maken. Het Familycentre doet dat door samen te werken met vakbonden, sociaal onderzoek te doen en daarover te publiceren en door actief het publieke debat te zoeken. In het therapiemodel dat zij ontwikkelden staan drie waarden centraal, 'belongings', 'sacredness' en 'liberation'. 'Attachment' verbreedt men door het woord te vervuilen voor het woord 'belonging'. Gehechtheid impliceert niet alleen de moeder-kindrelatie, maar ook het toebehoren aan een leefgemeenschap, een cultuur en een geschiedenis.

Waldegrave en Hirini schetsten aan de hand van een gefilmde casus hoe zij systeemtherapie inzetten bij melding van geweld en misbruik in gezinnen. Het therapeutische klimaat kan warm en veilig blijven wanneer de rechtsgang en de therapie gescheiden processen zijn. Mannen volgen naast de gezinstherapie een gespreksgroep over geweldloosheid. In

de groep worden zij aangemoedigd hun grensoverschrijding te erkennen en trots en waardigheid in het systeem te herwinnen. Zoveel mogelijk familieleden en gemeenschapsleden worden bij de therapie betrokken en op de hoogte gesteld van de overschrijding, maar ook van de veranderingen. Het gaat om 'naming' en niet om 'blaming'. Slachtoffers en daders worden niet gepathologiseerd. Niet het trauma wordt centraal gesteld, maar de kennis en de vaardigheden om crises te doorstaan. De therapie gaat over verantwoordelijkheid nemen en het herstel van dat wat van waarde is, 'sacredness'. Teamleden achter een onewayscreen reflecteren op de therapiesessie door telkens een passende metafoor te introduceren. Het gezin in de film kreeg als metafoor een verhaal over kanovaren op een wilde rivier. Moeder en de kinderen moesten leren om samen te peddelen om daarmee de kano op koers te houden. Toen vader uit de gevangenis kwam, moest hij in overleg met zijn vrouw zijn plek in de kano terugverdienen en moesten zij samen de kano opnieuw in evenwicht brengen.

Wat is een goede vraag?

'Pas goed op voor kwaadaardige trollen die vooral in de schemering hun hollen verlaten en dan jouw weg kunnen kruisen.' Met deze onheilspellende waarschuwing werd, bij aanvang van het achtste wereldcongres over narratieve therapie en *communitywork*, de narratieve therapie verbonden met Noorse tradities van verhalen vertellen. Voor mij begon de conferentie

met een workshop van David Epston.

David Epston, die samen met Michael White als grondlegger van de narratieve therapie wordt gezien, gaf een workshop met als titel 'Wat is een goede vraag'. Epston nam live een interview af en onderbrak dat telkens. Hij vroeg zijn publiek een vraag op te schrijven en die te vergelijken met de vraag die hij zelf stelde. Elke vraag is een interventie, zei hij. 'Everything is moving as a result of questioning. Don't look for answers, ask questions to breath life into a story.' Epston ziet een hulpvrager als een onderzoeker van dilemma's en zijn eigen rol als die van 'co-researcher'. Terwijl hij naar verhalen luistert, volgt hij zijn eigen gedachtegang nauwkeurig. Hij stelt zichzelf vragen als: wat leert deze conversatie mij over mijzelf, over jou, over relaties en het leven in het algemeen? Wat (als de zoon twintig jaar oud is) weet ik van vader-zoonrelaties? Ik weet dat jongens van twintig vaak nadenken over grotere betekenissen in het leven; deed deze zoon dat ook, waar zouden zijn gedachten over zijn gegaan? Epston leek wel op een antropoloog die culturen van relaties onderzoekt.

Hij interviewde een vrijwilliger, die ik Eric noem, en startte met: 'Denk aan een probleem dat geen probleem meer is en waarover je een beetje trots bent dat het uit jouw leven verdwenen is. Waarom ben je er trots op dat dit probleem verdwenen is? Stel dat dit probleem jouw leven had geleid, waar denk je dat het jou naartoe geleid had?' Eric vertelde over het gemis

aan intimiteit in de relatie met zijn vader. Epston vroeg naar een uitzondering. Eric vertelde over een intiem gesprek met zijn vader in een pizzarestaurant. Epston reageerde op eigen reflecties. Vader-zoongesprekken vinden plaats tijdens gezamenlijke maaltijden, dacht hij, en hij vroeg: 'Welk ander eten leent zich voor een vader-zoonconversatie?' Het publiek moest er hard om lachen. Als je ongewone antwoorden wilt, zei Epston, moet je ongewone vragen stellen. Vragen kunnen te ver weg zijn en iemand in verlegenheid brengen. Vragen kunnen te dichtbij zijn en daardoor vragen naar de bekende weg zijn. Hij illustreerde dit. Wanneer hij kinderen vragen stelt, realiseert hij zich dat kinderen vooral gewend zijn vragen van hun leraar te beantwoorden, en schaamte kunnen voelen als ze geen antwoord weten. Epston verontschuldigt zich dan en zegt: 'Oh sorry ik heb jou een vijftienjaarvraag gesteld terwijl je twaalf bent. Is deze vraag wel een twaalfjaarvraag? Wijs mij erop als ik per ongeluk een vijftienjaarvraag of een achtjaarvraag stel'.

Insider knowledge, outsider knowledge

Epston maakt ook onderscheid tussen 'insider knowledge', kennis op basis van ervaring en zonder claims, en 'outsider knowledge', kennis of speculaties vanuit expertise. In therapie blijf je in het domein van de 'insider knowledge' door naar verhalen te vragen in plaats van naar uitleg of verklaringen. Op de conferentie vertelden ervaringsdeskundigen persoon-

lijke verhalen, zogenaamde *keynotes*. Zo vertelde Tarid over haar eenmalige psychotische episode, haar opname in de psychiatrie en haar gevecht voor behoud van enige waardigheid. 'Professionals kenden mij alleen als iemand in crisis en waren enkel geïnteresseerd in de geschiedenis van de psychose. Er waren zoveel andere dingen waarvan ik wilde dat zij weet hadden', vertelde Tarid. 'Ik speel voetbal, ben partner, moeder en werkte zelf ook in de gezondheidszorg. Het leek er niet toe te doen'. 'How can you connect to your own reality when you are isolated from it?' Tarid zei dat zij de gesprekken in de rookruimte met andere patiënten als het meest ondersteunend heeft ervaren, omdat je alleen daar betekenisvol voor anderen kon zijn.

De-individualiseren, collectief maken

Het de-individualiseren van psychische problematiek en het organiseren van een collectieve respons was het terugkerende thema op deze wereldconferentie. Odd Volder is als ervaringsdeskundige aangesteld op de Universiteit van Kristiansand. In zijn lezing refereerde hij aan Jakkoo Seikkula, die 'open dialogue treatment' organiseert bij psychiatrische crises. Psychische en psychiatrische problemen zijn onder invloed van een cultuur van medicalisering steeds verder geïndividualiseerd geraakt. Hoe brengen wij dat wat geïndividualiseerd is terug naar het collectief, de gemeenschap? Volder vertelde over de organisatie van bijeenkomsten waarin (ex-)

patiënten, families, vrienden, kunstenaars en filosofen met elkaar in gesprek gaan over het als anders ervaren en uitgestoten worden.

David Denborough van het Dulwichcentre illustreerde het belang van gemeenschapswerk met zijn vraag hoe het kan dat kunst, cultuur, muziek en literatuur zo irrelevant zijn geworden in de westerse psychotherapie. Hoe brengen wij geestelijke gezondheidszorg terug in het domein van de cultuur en de leefgemeenschap? Denborough presenteerde in zijn workshop een werkmodel, een gemeenschapsaankpak voor traumatherapie. Het is opgebouwd uit vijf stappen. (1) Een collectief gesprek organiseren naar aanleiding van psychisch lijden. (2) Het delen en benoemen van vaardigheden, kennis en waarden die verschil hebben uitgemaakt bij de verwerking of het doorstaan van de gebeurtenissen. (3) Onderzoek naar de geschiedenis van deze kennis en vaardigheden; hoe en waar hebben wij ons dit aangeleerd? (4) Het maken van een document hierover. (5) Het vinden van publiek en organiseren van respons.

Sue Mitchell lichtte dit model vervolgens toe aan de hand van haar ervaringen in Kashmir.

Verhalen uit Kashmir, Palestina en Zuid-Afrika

Sue Mitchell werkt als psychotherapeut bij Artsen zonder Grenzen en heeft, na de aardbeving in Pakistan in 2005, in Kashmir behandelprogramma's voor trau-

maverwerking opgezet. Standaardprogramma's gebaseerd op het individualiseren van de traumabeleving vond Mitchell ongepast, omdat iedereen dit trauma met iedereen deelde. Zij organiseerde bijeenkomsten waarin familieleden en betrokkenen uit de gemeenschap uitgenodigd werden om met elkaar te praten over de diversiteit in responsen op trauma. Daarmee positioneerden zij zich als overlevers in plaats van als passieve slachtoffers. 'We identify responses and uncover knowledges, skills and practices of life.' 'People who suffer have a voice that is different.' De gesprekken werden afgesloten met het maken van het document 'We are able to stand up to fear' waarin betrokkenen hun weerbaarheid eerden. Mitchell las voor uit dit document: 'We have learnt from ancestors to help each other, we will learn our children the same. We are alive when we work together'. Mitchell nam deze statements op en verspreidde de geluidsopnames op cd's over andere dorpen in het gebied.

Khader Rasrar werkt als therapeut in Rammalah, in de bezette Palestijnse gebieden. De therapeuten zijn door het Dulwichcentre getraind in narratieve therapie. Rasrar beschreef een aangrijpende casus.

Een jongetje wordt aangemeld. Hij is overactief, heeft woedeaanvallen en wil niet meer naar school. Rasrar nodigt de hele familie uit. Moeder vertelt hoe haar man omkwam toen hij op straat onder vuur genomen werd. Moeder voelt zich

er schuldig over. Zij had hem willen tegenhouden toen hij vanwege hoofdpijn aspirines wilde gaan halen. Moeder identificeerde het lichaam. Vanwege het voortgaande geweld op straat moest zij het lichaam van haar man vanuit het ziekenhuis laten begraven, terwijl het traditie is om vanuit huis te begraven. Het ging te snel, zegt moeder. De kinderen hebben hun vader niet meer gezien en zij twijfelt of het wel haar man was die zij identificeerde. Zij zegt: 'Ik wou dat ik doodgeschoten was in plaats van mijn man'. Iedereen huilt dan, inclusief de therapeuten. De bezetting, het verdriet en het trauma is iets waartoe wij allen ons verhouden, zegt Rasrar. De hyperactiviteit van de jongen wordt herlabeld als het op zoek zijn naar vader. De woedeaanvallen staan voor de gemeenschappelijke boosheid over onrecht. De therapie gaat over manieren om vader te herdenken. De therapeut vraagt het jongetje wat de wensen van zijn vader voor hem zouden zijn en vraagt hem of hij deze wensen in ere kan houden. Het gezin besluit om in de tuin een olijfboom voor hun vader te planten. De olijfboom is een belangrijk symbool in Palestina omdat de boom altijd groen blijft.

Ncazelo Ncube werkt als therapeut in Zuid-Afrika en Zimbabwe. Zij vertelde over verstoten aidswezen, kinderen jonger dan tien jaar, die er vaak als enigen getuige van waren dat hun moeder door aids bezweek. De bijeenkomsten waarin deskundigen de kinderen begeleidden bij traumaverwerking werden door de kinde-

ren 'doomday' genoemd. Ncube ontwikkelde een methode die zij 'The Tree of Life' noemt. Aan de hand van een boomtekening spreken de kinderen met elkaar over hun familiegeschiedenis, cultuur en tradities, over vaardigheden en kennis die daaruit voortkomen, over dromen en aspiraties, over mensen die belangrijk zijn en de giften die het leven hen gaf. Ncube vertelde dat de narratieve therapie haar in staat stelt om, in plaats van gangbare westerse modellen Afrika binnen te halen, een Afrikaanse therapie te ontwikkelen en buiten Afrika te brengen.

Nawoord

Ik was wat in de war vanwege de confrontatie waarbij ik dit grote lijden vergeleek met de gangbare ontwikkelingsproblematiek van de kinderen die ik in mijn dagelijkse beroepspraktijk ontmoet. Ik praatte er over met Sue Mitchell. Zij vertelde dat het haar zo opvalt dat kinderen in de westerse wereld, anders dan die in oorlogs- en rampgebieden, zichzelf obsessief door de ogen van anderen bekijken en beoordelen en daardoor zoveel vaker onzeker en faalangstig zijn. Ook zei Mitchell dat zij steeds weer geraakt is door het feit dat het gewone leven te midden van oorlogen door kan gaan. Zo maakte zij mee, in de Palestijnse gebieden, dat iemand er tussen het schuilen voor geweervuur door op uitgestuurd werd om voor iedereen ijsjes te kopen. Wij kunnen leren van mensen die onder extreme omstandigheden niet radicaliseren, maar vaardigheden en kennis ontwikkelen om het lijden te weerstaan. 'Don't go with

anger. Anger brings you to difficult places. Go with hope.'

Deze conferentie ging over de-individualiseren, depathologiseren, de-institutionaliseren en het organiseren van een collectieve respons in reactie op psychisch lijden. Ik ben onder de indruk van het feit dat narratieve therapiemodellen zo bruikbaar blijken in zeer extreme leefsituaties, en ook van de integriteit, de passie en tegelijkertijd het pragmatisme in de diverse presentaties over narratieve therapie. Wat mij wel opviel, was het terugkerende gebruik van dezelfde metaforen en taalconstructen. De narratieve therapie dreigt tot een eigen cultuur te verworden, met een eigen taal en eigen rituelen. Daarin schuilt een risico. Kunnen narratieve therapeuten nog buiten hun eigen narratieve cultuur treden? Verhalen lijken soms zo vanzelfspre-

kend genormeerd en politiek correct.

Terugkijkend op de conferentie zijn er te veel indrukken om tot één samenvattend eindconclusie te komen. Ik denk aan de presentatie van de Canadees Art Fisher, die een mooie metafoer gaf voor de rol van therapeuten: 'shy alert birds' die op een druk plein onopvallend broodkruimels zoeken. Ik denk ook aan David Epston, die over het reizen naar Terra Incognito sprak en vertelde hoe op oude zeemanskaarten de onontdekte werelddelen – Terra Incognito – worden afgebeeld als landen met daarop enorme monsters. 'Shy alert birds in Terra Incognito' lijkt mij daarom een mooie titel voor dit conferentieverlag.

Robert van Hennik

Wie is er hier lastig?

24^e jaarconferentie van de NVRG, 21 september 2007 te Amersfoort

De organisatoren van deze conferentie zagen het als een uitdaging om, in een tijd waarin de focus van behandeling weer steeds meer op het individu wordt gericht, te tonen welke toegevoegde waarde de systeemtherapie te bieden heeft. Het programma was gericht op wat er mogelijk is met moeilijke mensen (kinderen, echtelieden, gezinnen) in moeilijke

omstandigheden (zoals bij ernstige trauma's) of in ingewikkelde situaties (lastige teams of complexe organisaties). Een aansprekend thema, getuige de overtekening van het congres. De meeste presentaties zijn te downloaden via de website www.nvrg.nl.

Ton Haans, de eerste spreker, had als the-